

Білі тумани на ісході літа над Дністром (збірка)

Володимир Приймак

Володимир Приймак

Есеї

ЖОНКА

Трохи дивним було в неї ім'я, але Жонка тай Жонка, в іншому була, як і всі в їх селі на тім боці Дністра. Не вертихвісткою, не вітрогонкою, без вихідних, без свят провадила дні на бригаді, заробляючи на трудодні, аби прогодувати діток, що залишилися без батька. Доводилось, хоч вовком вий, але вставало сонце, вставала Жонка до схід сонця, бо так вимагали її обставини. Не вона була першою, не їй стати останньою, кому випав святий обов'язок не лише народити, а й звести на ноги, вивести в люди, вирядити дітей у світи. Так і минали дні за днями, але кинула їй на карти стара ворожбитка і сказала, що чекає на неї кохання.

— Та яке ще кохання!..

Жонка довго сміялася, вона і не рада була цій своїй ворожбі, давно і забула, що це — кохання, на сім замків закрила серце і все заховала під чорною битою хусткою. А втім, чи кохала коли, а чи була коханою, заміж виходила, дітей народжувала, а ось, щодо іншого, сумнівалася Жонка, в житті переважали сірі кольори, якими бувають вони в сльотавих днях пізньої осені. А зміни вже назрівали, це весна, що ступала, вплинула так позитивно, бо чоловіки на бригаді почали її зачіпати. Не можна сказати, що це викликало аж надто велике захоплення, в чоловіків були вдома діти й жінки, їм давали б і раду. Але, що здивувало, частіше, аніж раніше, почала вона зупинятись перед дзеркалом. З того дня, як помер чоловік, обминала дзеркала стороною, а тепер зупинилась, заглянула, і побачила там немало цікавого, і не без здивування відзначила, що чимало чисто жіночих принад в її молодій ще поставі набули звабливих форм, чим не могла похизуватися навіть у ті, далекі дівочі літа.

— Ось маємо з чим і на люди вийти...

Покепкувала з себе, а не те, що, може, пораділа Жонка, куди їй тепер, кому потрібна з цим своїм багатством, скільки їх, таких же сільських жінок, затерли, розмазали об жорстоку життєву дійсність, закопали в собі і цей загадковий вогник, що з'явився в очах, і ці ледь припідняті губи, ці особливо чутливі уста, що виказували виняткову жіночність, і всі ці звабливі принади, всі разом укупі взяті. Скільки їх, отаких сільських жінок, приходило на світ, та не знайшовши свого, не спізнавши того, на що вартували, так і пішли в небуття. Затерла, розмазала, закопала б у собі все це і Жонка,

але тоді ніс золотий серп місяць серпень, на землю приходили жнива. А в тодішніх наших селах це була та дивовижна пора, яка об'єднувала, робила людей добрішими, ніби і справді перев'язувала всіх одним перевеслом. Була важка праця, чорні та темні, як у донецьких шахтарів, обличчя комбайнерів, але був і запах колосся, надія на краще, яку давав новий урожай.

Такої пори на тоці, де в суцільній своїй метушні снувало село, до Жонки підійшов Іван. Він не зачіпався, взяв її просто за руку. Як то не дивно, Жонка навіть не зробила спроби її відсторонити, і не подумала, що зараз чиїсь цікаві очі засічуть ці фіглі-міглі, та й понесуть по селу. І не подумала, і думати не думала. А коли вже село косило другу отаву, а на видноколі стали Карпатські гори, далекі їх обриси з білими засніженими вершинами, в цих краях вірна ознака того, що осінь у дорозі, Іван прийшов до Жонки. І не було в цьому чогось там такого, тоді в селі всі приходили до всіх. Гомоніли, обмінювалися думками, бувало, мили кості, а ні, то обговорювали сільські, а то і світові перипетії, часто, як би й тепер, глухо заплутані в Гордіїв вузол. Ці, нерідко далекі за опівніч газдівські посиденьки, замінювали собою увесь теперішній інформаційний простір, з усіма його хитромудрими медіа та шулерськими технологіями. Тоді, був такий час, люди просто спілкувалися. І коли Іван прийшов, то відчув, що його тут чекали, Жонку видали очі, вони засвітилися так, як би збулося давно загадане нею. Клубок розмови сотався легко, ніби сам собою, на багато принципових речей погляди їх співпадали і їм приємно було усвідомлювати себе однодумцями. Та найбільше зблизила в цих посиденьках розмова про дітей, та і нічого дивного, діти стали розрадою і втіхою, найдорожчим з того, чого досягли, та й не дурний то вигадав, що кожен циган своїх дітей хвалить. Так і вони, часом перебиваючи на півслові, радісно переповідали одне одному, кожен про своїх дітей. Жонка знала, що в Івана четверо маленьких доньок, майже однакових, як на підбір, біленькі у біленьких хустинах. Випадало бачити їх чи не щодня, дорогою то на роботу, а то з роботи, на зеленому лужку Іванової господарки, що виходила просто до ріки. Таких собі чотири чаєчки над берегами сивого Дністра. Такими і стояли перед очима чотири Іванові доньки. Таких же, троє, було і в неї. А там, якоїсь зустрічі, Жонка сказала десь так між іншим.

— А я була на твоєму весіллі...

Коли Іван прощався з цією парубоцькою вольницею, що ні з чим не порівнюється і не повертається, Жонка підростала, і не дитина вже, але й не дівка ще.

— Я знаю...

Сказав Іван.

— Ти стояла під вікном...

— Стояла і дивилась, як ти танцюєш...

— Я вийшов, щоб взяти тебе, але нікого там уже не було...

Запала мовчанка, ці спогади збентежили.

— А я тоді втекла...

Призналась Жонка.

— Боялась, що заплачу перед молодістю...

— А я і не подумав...

— Розумієш, мене там дивний жаль обійняв, подумала, зійдемося де-небудь на танці у неділю, а тебе не буде вже...

Ось так все повертало, Іван, сказати чесно, був ошелешений, він розумів, що і за руку взяв тоді, й прийшов сюди, не випадково. А вже прощаючись, ледь доторкнувся, і Жонка затремтіла вся. Він мало пам'ятав, що діялося з ним, лише туманно, як крізь сон, пригадував, що ніс її через сад на отави. Вона тряслася в нього на руках, і він не йшов, а біг. Жонка не опиралася, коли Іван її роздягав, вона, скоріш за все, не пам'ятала, що він її роздягав. Понад полями, понад отавами, понад світами зринула дивна мова, мелодія, яку здатна зродити тільки жіноча душа в хвилини найбільшого щастя. Коли Жонка набиралася сил і сягала вершин усіх своїх солодких мук, її тіло довго-довго млосно здригалось і вона поринала в напівзабуття. Але через мить усе починалося знову, до безкінечності, поки, власне, не здався, не скапітулював сам Іван. Під високим молодим місяцем, на висохлих з літа отавах, він ще довго пестив її, і зачудовано сам собі твердив, що Жончене тіло пахне так, як пахнуть молоді березневі вітри. Жонка, потроху заспокоюючись, посоловілими очима блукала між зірками на небі, де вже заповідалося на осінь.

Вдома, в самотній своїй самотині, поступово приходила до кількох дуже серйозних, що ділили життя навпіл, висновків, і перший з них полягав у тому, що вона відкрила в собі жінку, вона і не здогадувалася, що це в неї є, що вона така. Друге, що твердо усвідомила Жонка, це все залежало від Івана, це він відкрив її таємницю. Скільки-то тій жінці треба, роздумувала Жонка, ніжності та ще чоловічої ласки, ото і всього. Усвідомлювала вона і непростимий свій гріх перед Івановою дружиною та чотирма біленькими його чаєчками, але знала також, що тепер уже не відстане та буде ходити вслід, буде бігати за ним, і на віку, що залишався ще їй, буде шукати тільки одного його. Іван дорогою додому не йшов, а плив. Досі він був твердо переконаний, що з'їв на цій справі зуби, знає все, а, виявилося, що нічого не знав і навіть не здогадувався, що це має бути так. Він усвідомлював й для себе, що без Жонки тепер йому спокою не буде, але, на свій газдівський розсуд, вирішив, що все це треба робити так, щоб ніхто ні про що не здогадувався, не знав. Щоб все було шито-крито, так коротко узагальнив усе, що сталося, і все, що чекало їх з Жонкою, Іван дорогою додому.

А чекали їх бурхливі взаємини, де місця зустрічей не мали особливого значення. Могло це бути вдома, подалі від зайвих очей, а могло й на бригаді, де від них не сила було сховатись. Так і тривав цей роман з осені і до весни, і єдине, в що свято вірив увесь час Іван, що про це ніхто нічого не знає. А в селі про них не говорив хіба лінивий, село гуділо, вони самі не відали, який вогонь вдалося запалити. Інколи не витримувала Жонка, тоді вона, без претензій до Івана, зганяла злість.

— Ну, ти скажи мені, чому кожне в селі має свого. І криве, і сліпе, і горbate. А я мушу красти тебе, купатися в масних цих помиях...

Відповіді вона не чекала, а так, ніби запитувала і не його.

— Ну, скажи, хіба не заслужила я кращої долі, а лише такої, долі підлої мисливиці

за чужими чоловіками...

Він їй нічого не казав, слова не мали сили й були тут недоречними. Коли в ту ніч він повертався від Жонки, то біля старого мосту його підстерегли брати.

— Що, племінний бугаю, кров дурна заграла...

Ніхто з ним більше не говорив, лише сопіли й били. Коли Іван оклигував і до колгоспу не ходив, то мав немало часу, щоб обмірковувати все, глянути на себе збоку, врахувати і походження, і родинні корені, й сімейні традиції. На братів він кривди не тримав, били, як можна так сказати, і правильно, й по ділу. В роду так повелося, що матір і дружину не кидав ніхто, навіть заради забаганок. Яку хто вибрав, з такою і провадив віку, йшов до останку. Іван, так вийшло, був з них першим, хто порушив цей закон, у кого заграла дурна кров, що невідомо як та звідки потекла в жилах. Зализуючи рани, твердо вирішив порвати з тим, що було, і навернутися до жінки і дітей. Але як тільки через тиждень вийшов на бригаду, то, незважаючи на ранкове велелюддя та небезнадійне тут очікування на щось таке, Жонка підбігла, і мало не навколішках, почала гладити ще не загоєні синці від кулаків.

— Скажи мені, тебе дуже боліло?..

Вона плакала і не соромилася цієї слабкості перед бригадою. Оговтавшись, стала погрожувати, хоч не відомо було кому, певно, братам.

— Знайду на них управу, я їм так цього не прощу, подам у міліцію...

Яка міліція, яка управа. Ніхто всерйоз це не сприйняв, ані бригада, ні Іван. Він твердо тримав слово ще тиждень, а тоді зірвався. Вранці, коли повернувся додому, чекав на нього великий скандал. Дружина виставила всі подушки і чемодани аж за окіп і показала на всі чотири сторони. Він навіть не боявся, що про все дізнаються брати, стало байдуже. Іван узяв драбину і поліз на стрих. Він не посмів зробити цього тут, лиш уявив оченята своїх чаєчок, коли будуть знімати. Зліз, і не оглядаючись, пішов через село. Ніхто з ним не ставав до бесіди, і не вітав, і не питав, куди з мотузкою в такий раненький ранок. Лише Місько Тимчишин, баламут і бригадний гостряк, запитав із-за муру.

— Туди?..

І обвів рукою поза шию.

— Давай-давай...

Через село ішов Іван не поспішаючи, не кваплячись, все сподіваючись, що хтось знайдеться, хто відмовить від дурного задуму. А коли вже вийшов на луки, то пришвидшив крок, а там і взагалі побіг. Стрімкі потоки повідали світові, що прийшла весна, пора пробудження й розмаю. Але не бачив цього Іван, він біг й не чув ніг під собою. Високою горою кинулася навздогін йому зграйка маленьких бахурців. Вони маленькі були на горі, а він маленьким був внизу, так і бігли наввипередки, він і вони. Але сили були нерівні, зграйка відстала, а згодом Івана і взагалі поглинув ліс.

— Іван повісився...

Приніс страшну хтось звістку, і вона осоругою лягла на село. Повернувся Іван тижнів так через три, чи чотири, вже після Зелених свят. Через потоки, що

захлиналися радістю, Іван повернувся, але не до села. З лісу прямо пішов до Жонки і, не ховаючись, взяв за руку і повів до сусіднього села, звідки на ту пору вже ходили рейсові автобуси. Вони виїхали на Східні, куди багато хто вже їздив на сезон. Тієї днини село втратило до них інтерес і не згадувало ні Жонку, ні Івана. Ще часом розповідали, що дуже плакали її діти, коли Жонка їх покидала. Плакала й Жонка, але вона вибрала цей шлях за Іваном і дороги назад не було.

А через рік, і також на Великдень, Жонку везли зі Східних. Коли машина з труною зупинилася при в'їзді до села, першими до неї кинулись Жончині діти.

— Матусечко! А ви писали нам, що вже приїдете на Великдень, та й більше не поїдете...

— Гляньте на нас, матусенько, як ми підросли за цю зиму, а ви все так чекали, коли ми станемо для вас підмогою...

— А ми вуставочки вишивали всю зиму на цей Великдень, а тепер будемо ходити всі в чорному...

Жонка очей не відкрила, лише припідняті її губи ніби творили усміх, так, ніби зраділа, що ось знову вона разом з дітьми. Жінки стояли довкола і плакали. Плакав і Іван. Він сидів біля труни, тримав Жонку за руку, як тримав її, коли йшли з села, і обличчям котилися сльози. Як виходили з цвинтаря, то говорили жінки кожна своєї. Стара баба Варвара, що поволі за плином років виходила з розуму, переконувала, що з них, Івана і Жонки, вийшла була б гарна пара, як би стрілись вони коли парубочили і діували. В них й імена однакові, твердила баба Варвара, Джонка по-американськи якби наша Іванка. Іван та Іванка. Жінки і не знали, чи вірити в легенди баби Варвари, але яке це вже мало значення, їх імена. Жінки знали своє, ніщо на землі не проходить безслідно, і платити треба за все, і за любов, і за непросту жіночу долю. Треба платити, знали жінки.

— А він ще трохи походить поміж людьми, та й повернеться до своїх...

Казали жінки.

— А цих сиріток, страшно і подумати, які гіркі часи чекають...

РІЗДВЯНА НІЧ

ДІДА ГРИГОРЮКА

Ближче до осені потягнуться сюди вервечки машин, підвод і тракторних причепів. Чернятинський млин, що на пагорбі з Поділля у Карпати. Звідки лише не їхали сюди, і Буковина, і Тернопілля, і навіть з ближніх закарпатських сіл, що вже за перевалом. Ці нескінченно довгі вечори у чергах, знайомства і братання, ці люди, різні за говірками, а чи й за поглядами, але об'єднані насущним, ці незабутні посиденьки всіх з усіма, де не ділили хліб й до хліба. Було, що не ділили щось, траплялися і хитруваті й нарвані, що намагалися прорватися без черги. Тоді млин гудів.

— Не мелеться...

Прискакували, стрясаючи повітря кулаками.

— Не мелеться твоє тут...

До бійок не доходило, заспокійливий шелест вальців гасив гнів та студив голови. Бувало, що в ті похитливі ночі лихий путав котрого та тягнув на подвиги. О, ці спокусливі приїжджі молодиці, ніщо не в силі було затьмарити їхніх принад, ані простий невибагливий одяг, ані важкі мішки, що їх доводилось носити нарівні з чоловіками. На ранок до млина прибігали місцеві жінки, вони все знали, все їм доказали. Були великі скандали, чоловіки ходили з понуреними головами, а млин ще довго мав що перемелювати. Одне і те казав їм Миколайович, розважливий поважний старший чоловік.

— Добре заходить, та зле виходить...

Хотілось дуже Миколайовичу, щоб всі зробили висновки, але минав час, а не мінялося нічого, молов млин мливо, а разом з ним людські слабинки. До Різдва віз до млина я, Іван зустрічав радо, ми походили з одного села, я був дітваком, а він парубочив і добре пам'ятаю, як до сестри на літо приїхала гарненька дівчина з Чернятина. Липневий вечір, Іван стоїть біля ставу з ровером і вона біля Йвана, мовчать. Та їм не треба було слів. Там таки того літа з останнього класу школи він поїхав за цією дівчиною. Коли я приїжджав до млина, Іван знаходив старе вбрання мельника й казав:

— На, йди мели...

Старший мельник, педантично ввічливий, так, ніби прийшов з тих давніх галицьких газдів, завжди стояв у начищених до блиску черевиках, і коли пил борошна все ж осідав, непомітно чіпляв ними за штанку.

— Пане-добродію...

Звертався до мене.

— Як набереться повний мішок, ставте позначки, петльоване - римським "один", разове - "два", і те, що залишиться, "три", третій сорт...

Вугликом я водив по мішках і уявляв, як втішаться вдома, коли вже будуть сортувати, на калачі, на хліб, на повсякденне. Коли помол буде складено в рівні штабелі, йшли до акуратної хатини мельника, що тут же, на подвір'ї.

— Знайомтесь, дід Григорюк...

Цей трохи старший чоловік всміхнувся й здалося, що знаємось віддавна, Іван тоді сказав ще:

— Діду! Сьогодні мають бути пироги...

Я був у нього гість і виглядало все на свято.

— Гай-гай, будуть-будуть...

І він, як молодий, гайнув городами з мискою свіжоспетльованого борошна, з якого дідова дружина варила нам вареники. Григорюком узагалі-то він не був, був Григорівим, але на всіх Григорівих казали в Чернятині Григорюки, казали і на нього. Сімнадцяти літ опинився в Німеччині, коли вже трохи підпили, виймав з кишені губну гармошку, награвав і був подібний на якогось німецького Ганса з радянських фільмів про війну.

— Дойчлянд, Дойчлянд, ібер алес, ібер алес ін дер вельт...

У тих своїх сімнадцять побачив він дві цілком різні Німеччини. Одну, як лише привезли, довершену, із селами з підстриженими газонами і живоплоти, полями, що, скільки око сягало, були ідеально доглянуті, німцями, ретельними і прагматичними, що від зорі до зорі працювали, вибудовували цю довершеність, яка і переросла у відчуття особливої окремішності, вивищеності та возвеличення, у фанатичні ідеї випечених ними ж нацистів, які завершилися пропастю. Друга Німеччина була та, з якої втікав. Пригнічена, приречена, принішкла, жалюгідна. Особливих спроб затримати його ніхто і не чинив. Він пам'ятав той лемент, який зчинився в перший день, як дременув. Але спритно заскочив на стодолу, собаки, що прибігли першими, бігали довкола, німці нищпорили в стодолі, та так нічого не знайшовши, махнули на все рукою, далі йшов і ніхто на нього уваги не звернув. Нараз усе стало непотрібним, і села з підстриженим газоном, і дбайливо доглянуті поля, і Григорюк, що мав робити на них за їжу.

— Дойчлянд, Дойчлянд, ібер алес, ібер алес ін дер вельт...

Били його вже на території Польщі. З поляками, як знав Григорюк, стосунки завжди були складними, але не знав він, що зробили з цими стосунками роки війни. Коли прибився до якогось забитого хутора серед полів, то побачив кількох хлопів, що молотили на тоці снопи. Хотів їсти, голод, найжахливіше, що зберегла пам'ять.

— Їсти...

— Ти естем поляк?..

— УкрАінец... Я - укрАінец...

— БандерОвец...

На "о" наголосив один.

— Пся крев!..

І вдарив ціпом. Били довго, над ранок прийшов до себе і рушив далі. До Чернятина прибився під кінець літа, ноги стер, що пролежав усю осінь. З Іваном здружились у колгоспні роки, як будували тут ферму, клуб, школу і все, що тоді будували. Чи добре було їм у колгоспі? Про це ніколи не говорили, але це були їх молоді роки, а, значить, кращі. А от у криницю, з якої пили воду, вони ніколи не плювали. Коли Іван уже в млині не працював, дід Григорюк під Різдво тяжко забанував за тими нашими вечорами. Йому дуже кортіло між люди, послухати, як шелестять вальці, прислухатись до дивних закарпатських слів та м'якої вимови буковинців, послухати що кажуть та як виглядають ті, що в млині. Дід вбрався, вийшов на вулицю. Хуртовина, як це буває під Різдво, замітала чернятинський горб. Переступаючи через замети, не зовсім упевнено пустився в дорогу. Тьмяними пасмами, так, ніби хто розмазав їх по вечорових просторах, світилися вогники. Дід знав, це світиться млин. Один з вогників невпинно став наближатися, щоб розминутись, ступив він у колію, і в ту мить вогник перетворився у велике яскраве світло, так, ніби серед снігів, серед цієї передріздвяної віхоли засвітилися тисячі ламп. Так, ніби дуже багато сусідських хлопчиків прийшли з віфлеємськими зіздами колядувати. А потім згасло все.

— Там, на дорозі, машина збила чоловіка...

Хтось забіг до млина. Потім усі, хто тут був, вибігли на дорогу. Серед білих снігів

лежав дід Григорюк. Безжалісно танцювала віхола, ніби закликаючи вже до різдвяної казки-містерії, звисали вуха старенької кролячої шапки і тільки з широко відкритих очей прозирала неповторна дідова доброта. Так, ніби востаннє, дід всміхався до світу. І ніби дивувався, що ось не встиг, і не дійшов, і не добіг.

ДОРОГОЮ

ДО БІЛИХ ЖУРАВЛІВ

Позавидували їй ті наші сільські дівчитиська.

— Софія Ротару!..

А дівчина з сусіднього села і справді була схожа на співачку. Той стан гнучкий, що аж занадто, той водоспад волосся, і очі ті, що спопеляють. Я пішов навмання. Розмовляли на сільській зупинці, аж поки не над'їхав їх автобус і не повіз її з студентами у Чернівці. Потім я чекав два довгі тижні на її канікули. І ось спадав за селом вечір, пахло всюди жнивими, які щойно закінчили тут, лиш над Дністром ще працювали комбайни, їх монотонний гул стояв понад просторами, то наростаючи, а то стихаючи. За Дністра впливав місяць, не поспішаючи, повновидий, яким буває він в останній місяць літа. Ця журавлина зграя постала перед нами раптом, так, ніби летіли, і ось усі разом сіли на млаці, як сідають вони перед вирієм. Місячне сяйво підкреслило білі кольори і зробило все довкола казковим. Я пригорнув її, відчув солодко, як набухають молоді груди під тоненькою блузкою, як пашіли вуста. І як несамовито калатало серце. Але вона застережливо поклала палець мені на губи.

— Знаєш, я взяла сьогодні обласну молодіжну газету, а там на першій сторінці про студенток, що на практиці тут, по колгоспах, і перше речення "...А за домівками ви не сумуєте, дівчата?.." Я відразу подумала: ти!..

Вона засміялася дзвінко.

— Дивлюся - точно!..

У газетах я лише починав, в обласній молодіжній друкувався тоді чи не вперше. Вона ще сказала:

— У тебе буде гарна дорога...

— У тебе також...

— А що я...

— Так не можна, треба вірити в себе...

Ще сказав якийсь штамп, та вона не звернула уваги, обняла руками і склала, як два журавлиних крила.

— Глянь на небо, скільки зірок - стільки людей, ти зустрінеш на своїй дорозі...

Ця зима буде довгою, зранку буду заносити рівно нарубаних березових дров, буду економити газ. Дрова будуть рівно потріскувати, споглядатиму на вогонь і згадувати тих, з ким ішов на тій своїй дорозі. Ніби ворожкою стане для мене та дівчина з сусіднього села. Тоді ще гукну їй з роздоріжжя, вже на світанні.

— А де ми стрінемось?..

Вона грайливо посміхнулася від крайніх хат.

— Дорогою до білих журавлів...

***

— А знаєш, дуже жаль, що журавлі ці мертві...

Казала мені дівчина з сусіднього села, що була дуже схожа на співачку. Та я її розраджував.

— Є ж фантазер такий у вашому селі, що вигадав цих білих птахів у полі, і не біда, що дерев'яних...

— Ну так... Але прийде зима і їх завіє снігом...

Восени, коли поїдемо на навчання, напишуть з села, що повезли її до Києва і у відомому тому інституті не витримала операції на серці. Три дні буду ходити як сам не свій і буду думати, що понесли її таку молоденьку, всю в білому, як ховають дівчат, по дорозі, де йшли ми під зорями.

БІЛІ ТУМАНИ

НА ІСХОДІ ЛІТА НАД ДНІСТРОМ

Від Монахової скали дорога веде до нашого села. Внизу, як на долоні, Уніж, вдалині на обрії – Корнів, а до нас через луги і водоспади. Колись тут струменіла ріка, що вигризла каньйон, тепер через село тече маленька річечка без назви, що бере свій початок від джерел у сіножатях. Спокійна й тиха. Знорувилася лиш раз по весні під час повені, вхопила малого хлопчика, що необачно дивився з берега на воду, і закрутила ним у круговерті. Все село бігло тоді вздовж потоку, а його несло все далі і далі, перетираючи об скелі. Кинувся у вир Дмитро Іванчук, кремезний хлописько, що життя відпрацював колгоспним шофером, врятував того хлопчика, подарував ще один день народження. Певно, що й святкували разом, і не раз.

Дністер і побратим тут, і порадики. У часи атеїзму, коли церкву закрили, ми пішли до Дністра. Приходив, ніби з безвісті, монах, де лишився цей грот, покривав омофором. Тут був наш Великдень. Вселенська велич, вічно замріяна далина ріки робили з нас і ніжних романтиків, і людей з характером. Дністер – він підступний. Василь Семенишин, що жив у нас через дорогу, студент університету, талант, що засвітив би не одну зірку. Але його забрав Дністер. І лише старші парубки, коли співали тужливу пісню про змарновані літа, то казали, що написав її Василь. Одного разу я відважився, підняв руку і голосно гукнув на там той бік.

— Ей!..

Весляр, що порався коло човна, довго вдивлявся, потім махнув рукою, щоб йшов я вниз, бо хвиля зносить. Я сів у човен, чайку, як його тут називають, і ми взяли курс на той берег. Ріка спочатку тихо гомоніла, пізніше голос її дужчав, а на бистрині говорила, і, як мені здалося, голосами тих, кого забрала.

На березі на нас чекало трійко чоловіків, що незграбно переставляючи ногами, як ті бузьки на млаці, поверталися з поля.

— Мой!..

Гукнули до весляра.

— Як там погода на тім боці?..

— Та нічо'...

Засміявся весляр.

— Сонце світить...

— Та світить-світить, та от, не гріє...

Чоловіки були старими, час познущався, зробивши німічними й безсилями, а колись колгосп на них тримався, не було вправніших на косовиці. "... Бриніла коса коло покосА, бриніла..." Вони і тепер не опускали рук, ходили завідувати як там, доріло вже, чи ні ще, ішло до жнив, молоді давно виїхали, десять років не було вже весіль, не народжувались діти, і коли приходила гаряча пора, то надія знову була на них. Першу скрипку грали, звичайно, комбайнери, а у видолинках, там, де вилягало, брали коси вони. Ми сіли на березі, розмова їх була рівною, як гладь ріки, коли дивитися на неї здалеку. Так розмовляють люди, які нікуди вже не поспішають. В'язались спогади про війни, партизанку, про українців і чужинців. Вони знали історію іншу, аніж та, що її вчили нас по університетах.

— А як треба було рубати хрести, то повезли его поближче до Золотого Потока...

— Аби ніхто не пізнав...

— Ніхто і не відав, що він там витворяв...

— А незабавом дав ему колхоз нову машину...

— Неділеньки святої приїхав додому, а як давав назад, то з обори вибігла маленька дитинка, хлопчик его...

— Не міг він того пережити, хотів накласти руки, але люди не дали...

— Певно, мав нести свій хрест...

— Ая...

— Бога гнівити не можна...

— Навіть удариш маленьким бучком, то тобі й те повернеться...

— А ви думаєте вони позакривали церкви...

— Та ж збирають гріхи на свої голови...

Повірити в це було складно, парторги по селах почувалися впевнено, колгоспи стояли твердо. Ми попрощалися, вони пішли видолинком з білими-білими головами, самі в білому, як журавлі перед своєю дорогою. Сказав про це і весляру, та він моїх фантазій не сприйняв.

— Усі ми тут, як ті тумани білі на ісході літа над Дністром...

— А ти куди мандруєш?..

Спитав весляр.

— Хочу знайти Неопалиму купину...

— Тоді тобі на хутір Біла...

На хуторі заночував. Лісник розповідав про ліс, казав, що хоче зробити його заповідним, бо вирубують і нема спасу від браконьєрів. Вранці з вішалки, що біля

порога, взяв він рушницю і пішов лісом. Один проти всіх. Я стояв посеред путівця, єдиного у всіх напрямках, сходило сонце і воно звично купалося у хвилях ріки, що була тут і зліва, і справа. Я не знаю, чи є ще на світі куточок, де на одну ріку можна би глянути з двох берегів одночасно. Потім ходив калиновим гаєм і їв кислі ягоди, бо лісник казав, що це добре на серце. А коли вже шукав Неопалиму купину, то, певно, був подібний на пісняка-хлопчину, що так шукав Червону руту.

— Неопалима купина – кущ тернини, який палає, але не згорає...

Оповідав мені старий весляр.

— Колись Бог з'явився в цій тернині Мойсееві, що пас овець поблизу гори Синай...

Так вперше в житті слухав я Біблійне писання.

— Мойсей підійшов до куща, аби подивитись, чому той горить вогнем, але не згорає, а Бог покликав з палаючого куща...

І ще весляр тоді сказав:

— Але тобі треба прийти сюди в самі жнива, коли стоїть тут спека, тоді спалахує Неопалима купина...

Коли прощались, кинув ніби й без жалю:

— Спалахуємо й ми, але згораємо...

— Так-так, і лише світ цей вічний, як кущ тернини Неопалима купина...

СЛІДИ НА РОСІ

Першими встають мама. Через прочинене вікно чую як вони дють нашу Зірницю, примовляють до неї.

— Но, маленька, но...

Молоко цівками видзвонює в дійниці і чим далі глухіше – "цьвох-цьвах..." Мені важко відірвати від подушки голову, такий це солодкий ранковий сон, але на дорозі перегукуються вже пастухи.

— Гей!..

— Но!..

— А Володя погнав?..

Це Василь Тарасів через браму запитує в них, вони кажуть:

— Йду-йду, зараз буду будити...

А я вже на оборі, поколює босі ноги роса, ще ніби сплю всередині, та студениця швидко бадьорить, наздоганяю. Гонимо Натальщину, а там і в Толошний Лан і Романівку. Ми не задумуємося над глибинним змістом цих назв наших урочищ, лиш бентежить загадка. Чому тут, за селом, Хмарна Рудка? Чи збиралися хмари у вербах, що розкішно росли до колгоспів? Волошка нам зрозуміла, вечорами, як повертаємо з поля, то неодмінно заспіваємо. "...А як будуть синьоокі в тебе діти, пригадай оці волошки, наші квіти..." Пісня вже парубоча, вона така, ніби розірвана душа, але у вечоровій тиші несемо її ми. Повиростаємо, дізнаємось, і не з чужих уст, що то таке кохання, вірність, зрада. "...Я прийду, мов не болить мене нітрошки, і врочисто принесу тобі волошки..." А Натальщина – це Натальчине поле, була Наталка, залишилося поле.

Коли вигонимо на горб, де починається Романівка, стрічає нас Дністер. Він ще далеко, ще вздовж від корнівського до кунисівського лише білий туман. Такий він білий, як голова старого чоловіка, що вже пройшов усе, немало бачив на віку, спізнав, що зміг, і зібрав мудрість. Такий він наш Дністер у ранню пору, коли йдемо до нього по росі.

— А ти вже граєш з басами?..

Запитує Василь. Тиждень, як тато купили гармошку, вона абсолютно новенька, пахне фабричними запахами, два ряди голосів, ну, і баси. Голоси я освоїв в моменті, сів під Натальчиною хатою, як з паші пригнали, заграє і заспівав, "...а як будуть синьоокі в тебе діти..." З басами складніше.

— Пигикаєш...

— Пигикаю...

Під Натальчиною хатою тому, що ми свою будуємо. Тато котрий уже рік возять цеглу, складають її штабелями, приходять уліті чернятинські мулярі, їх двоє чомусь, і поволі мурують. Хату тато розчепили велику, на багато кімнат з коридорами, щоб на всіх дітей стало, кажуть вони. По роботі мулярі сідають вечеряти, тоді розмовляють. Я беру гармошку і йду під хату, над вечоровим селом пливе нескладна моя мелодія про сині волошки, "...а як будуть синьоокі в тебе діти..." Того тижня я набрав свого маленького внучка в американському місті Вернон Гіллс, у передмісті Чикаго. Ми його дуже довго чекали, бабуса Оріся молилася в монастирях, і навіть у тому, що в Карпатах, під самим небом. Він народився на Миколая, тому Миколай, Ніколас на американський манір.

— Нік!.. Ми приїдемо до тебе!..

Йому три з половиною роки і ще важко сказати, чиї у нім риси, але бачу себе в нім. Я би дуже хотів, щоб там сів він під хатою і заспівав нашу пісню. І навіть не з гармошкою, з акордеоном! Пізніше так простіше перейти на клавішні, а він буде, може, співак, а може, композитор, я би дуже хотів, щоб ніс він пісні, білявий наш хлопчик з синіми очима.

— Я привезу тобі акордеон!..

— Акордеон!..

Багатозначно повторив він слово, яке почув, мабуть, що вперше.

— Піано...

***

Ранесенько-рано відходить до нашого села перший автобус. Прибуваючи на автостанцію з величезним запізненням, водій миттю забігає до маленької диспетчерської, де о цій порі панує ще солодкава переддосвітня тиша, миттю повертається до автобуса, і похапцем косить на мідяки, які в напівтемряві відраховую я - одинокий вранішній пасажир.

— Я добрий на руку...

Пробую піджартувати, всідаючись у прохолодному салоні поближче до мотора. Але йому вже нема діла до моєї руки. Водії також люди і вставати вдосвіта їм так же важко, як і всім нам. Виїхати на лінію точно за графіком можуть або ті, в кого загострене

почуття відповідальності, або ті, хто страждає безсонням. Більшість наганяє на трасі. І нічого. Точно за графіком буде автобус у нашому селі, за автобусом у нас годинники звіряють.

— Приїхали!..

Привітно повідомить водій, коли, перетнувши кілька смужок густого вересневого туману, зупинимося на оповитому світанковим серпанком пагорбі. Додому звідси далеченько і можна було б покористуватися ще послугами громадського транспорту. Але над золотавими вересневими просторами, що беруться вже тихим осіннім смутком, народжується день. І давно не ступав я споришевою стежиною, що веде поміж полями до нашого села. І давно вже не приходили до мене світанкові мамині очі.

— Ти не забув?..

Будять мене, ласкаво всміхаючись.

— Зараз сонце має купатися...

Вибігаю за село і таємниче вслухаюся у переддосвітню тишу. Ще зовсім недовго, і озветься світ довершеною гамою ранкової пісні. А поки що...

Падають роси.

Ведуть свою беззвучну мелодію в гулкій переддосвітній тиші. Проб'ється на світ перший промінчик зорі і забринить срібною струною в холодних краплинах, розбіжиться грайливо лугами, згубиться на далекому обрії. Вже від хати оглянусь я в поле, і в густій росі на споришевій стежині побачу мережку дитячих слідів.

Падають роси.

— Дивись, на Вечерю приїдь...

Дорікають мені мої сестри.

— Ти там того року не був, поза того не був...

— Їм вечері давно не носив...

Ми малі ще, мама зварили пшеницю й узвар, напекли вже пампушків, кажуть:

— Визирайте, йдіть, тата...

Вибігаємо зачораз на дорогу, за п'ятим чи шостим несемо радісну вість.

— Їдуть!..

Ще з Високого Горба дві фари колгоспної вантажівки прорізають простори. Тато, обвітрені, зморожені, але усміхнені, входять до хати, вносять сіна, стелять ним під столом. Пахне в нас літом, сушеними грибами і чебрецем. Мама мовчки кладуть на стіл порожній келішок і ложку. Це тим, кого з наших уже нема. Тепер келішок цей і ложку цю кладемо нашій мамі. З вікна автобуса буду довго дивитися в нічний крайчик села. Раніше, здається мені, на Святвечір не світилось нараз стільки свічок на сільському нашому цвинтарі. А тепер на цвинтарі, як на зоряному небі. Чи то справді село вимирає, чи то лиш так, поз'їздимося з міст, аби покласти свічку. Довго-довго мерехтить на нічній дорозі це зоряне небо, і мерехтить-болить мені на нім одна зоря.